

УДК 94 (410) «1979/1991»

В. В. Садикова

**БРИТАНСЬКО-РАДЯНСЬКА «ЯДЕРНА ПРОБЛЕМА» НА
ПЕРЕМОВИНАХ У КЕМП-ДЕВІДІ 22 ГРУДНЯ 1984 РОКУ**

«Ядерна проблема» у британсько-радянських відносинах на початку 1980-х рр. є актуальною темою для дослідження. Адже ця проблема суттєво впливала на перебіг співпраці між Великою Британією та СРСР. Варто відзначити недостатнє вивчення цієї проблематики у сучасній українській та зарубіжній історіографії. Для більш цілісного та всебічного розгляду теми необхідно також поглянути на проблему ядерної зброї у британсько-радянських відносинах через призму співпраці Великої Британії з таким «ядерним гігантом», як США.

Таке гостре питання, як «ядерна проблема» у британсько-радянських відносинах, викликало помітний інтерес у наукових колах. Особливості ядерної проблеми у британсько-американських перемовинах початку 1980-х рр. та ставлення Великої Британії до СРСР вивчав радянський дослідник В. Трухановський у монографії «Англійська ядерна зброя» [8]. Проблематика ядерного озброєння Великої Британії та СРСР розглядається у щорічнику Стокгольмського Інституту досліджень проблем миру за 1981 р. «Світове озброєння та роззброєння» [11]. Питання озброєння СРСР та ставлення до цього питання керівництва Великої Британії розглянула українська дослідниця О. Черевко у статті «Пріоритети зовнішньої політики уряду Маргарет Тетчер (1979–1990 рр.)» [10]. Проблему СОІ аналізувала російська дослідниця О. Золіна у статті «Роль Маргарет Тетчер в історії розвитку радянсько-британських відносин» [3] та британський науковець К. Огден у монографії «Маргарет Тетчер. Жінка при владі» [5]. Незважаючи на наявність вищезгаданих праць, «ядерна проблема» у британсько-радянських та британсько-американських відносинах ще не була об'єктом окремого фундаментального дослідження.

Джерельну базу даного дослідження складають, передусім матеріали Архіву М. Тетчер, зокрема документи, що стосуються британсько-американських перемовин 1984 р. у Кемп-Девіді [4]. Ці документи є цінними з огляду на те, що повністю відтворюють робочу атмосферу зустрічі, даючи змогу дослідникові об'єктивно оцінювати інформацію. Важливими для дослідження є також матеріали, які стосуються переговорів у Кемп-Девіді та візиту М. Горбачова до Лондона 17 грудня 1984 р., висвітлені М. Тетчер у власних мемуарах «Роки на Даунінг-стріт» [9]. Цінним джерелом стосовно вище зазначених переговорів у Лондоні є мемуари М. Горбачова «Життя та реформи» [2]. Дане дослідження було б неповним без аналізу «Маніфесту

консервативної партії 1979 р.» – важливого джерела інформації стосовно ставлення Великої Британії до СРСР на початку 1980-х рр. [7]. Доповнює картину дослідження «Промова Р. Рейгана 8 березня 1983 р.», у якій він декларував свої підходи до відносин США з СРСР [6]. Цінну інформацію стосовно ставлення М. Тетчер до американської програми СОІ має збірник спогадів відомих політиків, членів Кабінету міністрів Великої Британії, журналістів про британського прем'єра під назвою «Спогади про Меггі», укладений британським дослідником І. Дейлом [1].

У Великій Британії під час виборчої кампанії 1979 р. консервативна партія на чолі з М. Тетчер оголосила про прагнення зайняти позицію активної протидії Радянському Союзу. У програмному документі консерваторів під назвою «Маніфест консерваторів 1979 року» передбачалось зміцнення обороноздатності Великої Британії та посилення співпраці із союзниками у питаннях захисту британських національних інтересів у світі перед зростаючою загрозою. У «Маніфесті» наголошувалось, що загроза походила з боку Радянського Союзу: «протягом останніх п'яти років військова загроза Заходу стрімко зросла у зв'язку з тим, що комуністичний блок встановив фактичну рівність у стратегічному ядерному озброєнні та істотну перевагу у звичайному (малася на увазі вогнепальна, ракетна зброя та ін.)» [7].

Першим значним кроком до протидії радянському супернику було удосконалення на початку 1980-х рр. британської програми «Шевалін» (діючої у 1973–1982 рр.), покликаної сприяти проникненню британських ракет через радянську оборону. Згідно цієї програми, ракети мали змогу змінювати курс польоту, кут входження в атмосферу, збільшувати швидкість зниження з метою введення в оману протиракетних систем противника. Кількість боєголовок на кожній ракеті було збільшено вдвічі (з трьох до шести). Саме цей факт суттєво змінив баланс ядерних сил в Європі, що в свою чергу чинило негативний вплив на переговори з приводу зменшення ядерного протистояння у цьому регіоні [8, с. 179].

«Програма «Шевалін» мала забезпечити ефективність британського ядерного підводного флоту, озброєного удосконаленими ракетами «Поларіс» до початку 1990-х рр., доки вони будуть замінені американськими ракетами «Трайидент-1» або «Трайидент-2» [8, с. 180–185]. Варто також наголосити на тісній співпраці в цей час британського прем'єра М. Тетчер та президента США Р. Рейгана, що виявлялась у посиленні військового співробітництва, зокрема випробуваннях британських боєголовок та ракет на американських полігонах – на мисі Канаверал, у штаті Флорида та у штаті Невада. До того ж, на військових базах Великої Британії зберігалася велика кількість стратегічної, тактичної та середнього радіуса дії американської ядерної зброї, призначеної для використання проти СРСР та його союзників [8, с. 196].

Варто відзначити, що проблема розміщення на території Великої Британії американських ракет стала предметом переговорів між членом Політбюро ЦК КПРС, першим заступником Голови Ради міністрів СРСР,

міністром закордонних справ СРСР А. А. Громико та міністром закордонних справ і у справах Співдружності Британії Дж. Хау, який відвідав Радянський Союз на початку липня 1984 р. А. Громико відзначав, що «розміщення у Західній Європі нових американських ядерних ракет, відповідальність за яке ніс і уряд Великої Британії, зумовило зростання військової загрози. Вживання заходів з метою виведення вже розміщених ракет буде формувати основу для відновлення переговорів стосовно ядерних озброєнь» [8, с. 200]. Однак консервативний уряд М. Тетчер не бажав визнавати необхідність прийняття конкретних заходів стосовно обмеження та скорочення озброєнь. Водночас глава британського уряду вбачала «завдання ядерної зброї у стримуванні війни, а не веденні її» [9].

У цей час і Радянський Союз посилював свій ядерний потенціал. На початку 1980-х рр. у СРСР було розпочато розробку ядерної субмарини «Тайфун», яка за своєю тоннажністю (25–30 тис. тонн) значно переважала американську субмарину «Трайдент» (18,7 тис. тонн) [11, с. 262]. Водночас великий резонанс у світі спричинило прийняття Радянським Союзом на озброєння ракет СС-20 [10, с. 325; 11, с. 262–263]. У щорічному звіті за 1981 р. міністра оборони США Гарольда Брауна зазначалось, що «нові радянські системи балістичних ракет, які запускаються із підводних човнів, є більш керованими та точними» [11, с. 262].

Досліджуючи роль «ядерної проблеми» у британсько-радянських відносинах, варто водночас розглядати політику США стосовно цієї проблеми. Адже вона була безпосередньо пов'язана із політикою Великої Британії та Радянського Союзу. Свідченням цьому є зустріч прем'єр-міністра Великої Британії М. Тетчер та президента Сполучених Штатів Америки Р. Рейгана 22 грудня 1984 р. у замській резиденції президента США Кемп-Девіді [4]. Одним із ключових аспектів перемовин британського прем'єра з президентом Р. Рейганом та членами його Адміністрації була ядерна проблема, а саме дискусія навколо американської програми Стратегічної Оборонної Ініціативи (СОІ). Незважаючи на те, що Радянський Союз не брав участі у Кемп-Девідських перемовинах, питання ядерного озброєння вирішувались Лондоном та Вашингтоном, враховуючи точку зору СРСР на цю проблему.

М. Тетчер відзначала у своїх мемуарах: «Я приїхала до Кемп-Девіду з метою підсумувати попередні переговори із М. Горбачовим» [9, с. 466]. Нагадаємо, що 15 грудня 1984 р. парламентська делегація СРСР на чолі із членом Політбюро ЦК КПРС, Головою Комісії із закордонних справ Ради Союзу Верховної Ради СРСР М. Горбачовим прибула до Лондона. У своїй промові перед членами британського парламенту він відзначав: «ядерний вік диктує необхідність «нового політичного мислення»; військова небезпека сьогодні – це реальність...; в ядерній війні перемогти неможливо; неможливо будувати свою безпеку, кого б

це не стосувалось, за рахунок спричинення шкоди безпеці інших; ми готові до обмеження та скорочення озброєнь, передусім ядерних» [2, с. 257]. 16 (17) грудня 1984 р. у замській резиденції прем'єр-міністра Великої Британії – Чекерсі, відбулася перша офіційна зустріч двох політиків. Важливими аспектами перемовин були питання гонки озброєнь в космосі та програма СОІ, оголошена президентом США Р. Рейганом 23 березня 1983 р., кінцевою метою якої було досягнення американського домінування в космосі та створення протиракетного «щита» США [3, с. 118].

Головною особливістю цього британсько-радянського діалогу було його фокусування на головних міжнародних проблемах, які насамперед стосувалися питання роззброєння з метою попередження війни. Протягом перемовин сторони викладали свої принципові позиції щодо майбутнього світу – повністю без'ядерного чи побудованого на основі концепції ядерного стримування. М. Тетчер у цих дискусіях послідовно відстоювала лінію на збереження британської ядерної зброї, підкреслюючи її «миротворчу» роль, називаючи її «гарантом впливу та престижу Великої Британії у світовій співдружності» [9]. М. Горбачов, як відомо, виступав за скорочення ядерних арсеналів. У своїх мемуарах він відзначав: «я розклав перед британським прем'єром велику карту, на якій було зображено в тисячних долях всі запаси ядерної зброї, достатньої для того, щоб знищити все життя на Землі. Це означало, що діючими ядерними запасами все живе можна знищити 1000 разів!». На думку М. Горбачова, цими словами вдалося збентежили М. Тетчер [2, с. 258].

З огляду на це, М. Горбачов звернувся до британського прем'єра з проханням «сказати товаришеві президентові Рейгану не йти вперед у розробці космічної зброї» [4]. Він висловив думку з приводу необхідності розвитку в СРСР власної програми, на зразок американської програми СОІ. На цю тезу М. Тетчер відповіла, що саме Радянський Союз був першим у розробці антисупутникових систем [4; 9].

Хоча позиція Радянського Союзу, висловлена М. Горбачовим під час візиту до Лондона, і бралася до уваги М. Тетчер, але під час зустрічі з Р. Рейганом британський прем'єр наголосила на підтримці американської програми СОІ. Крім того, вона зауважила, що має окремий інтерес у вивченні специфіки американської програми СОІ. Президентові Р. Рейгану подобалася підтримка М. Тетчер його програми СОІ. Натомість глава британського уряду прагнула узгодженої політики Великої Британії та США стосовно Стратегічної Оборонної Ініціативи [9, с. 467].

М. Тетчер вперше випала нагода під час перемовин у Кемп-Девіді особисто почути аргументовану точку зору американського президента стосовно СОІ. За словами британського лідера, «Р. Рейган наголосив на тому, що СОІ мала стати оборонною системою та що вона не була його метою досягнення переваги США у світі» [9, с. 466]. З останньою тезою М. Горбачов мав нагоду посперечатися із М. Тетчер під час зустрічі у

Чекерсі. На думку радянського політика, президент США прагнув переваги, насамперед, у військовій справі. Проте британський прем'єр запевнила свого співрозмовника у відсутності будь-якого прагнення США до світового домінування [5, с. 420; 11].

Р. Рейган під час зустрічі у Кемп-Девіді запевняв британського лідера, що «якщо СОІ матиме успіх, він буде готовим до надання їй міжнародного характеру» [4]. Ці зауваження свого часу викликали значне занепокоєння СРСР. Водночас і М. Тетчер мала свої застереження, оскільки непокоїлась, що британська ядерна зброя втратить свій стримуючий потенціал, оскільки СОІ зможуть його повністю нейтралізувати. Тому британський прем'єр прагнула спочатку зосередитись на проблемі вивчення СОІ та ймовірності її впливу на вироблення та розгортання зброї у космосі [9, с. 466].

На думку М. Тетчер, створення стратегічної оборонної системи також сприяло підписанню низки важливих угод (на зразок Договору з Протиракетної оборони (ПРО)) та прийняттю конструктивних рішень. Водночас британський прем'єр неодноразово висловлювала своє занепокоєння стосовно «удару СОІ по ядерному стримуванню» [4]. На її думку, СОІ – лише дослідна програма, а мета Великої Британії не лише підтримувати військовий баланс, а й підсилювати, а не послаблювати ядерне стримування. На думку М. Тетчер, «ядерна зброя не лише була засобом запобігання ядерній війні, але також дала 40 років миру в Європі. Заборонити її було б нерозумно, оскільки вона продовжує залишатися системою, здатною попередити війну. Якщо колись ми досягнемо стадії знищення всієї ядерної зброї, це спричинить, більш ймовірно, звичайну, біологічно або хімічну війну» [4].

Мета президента Р. Рейгана полягала, згідно його заяв, у досягненні повного звільнення світу від ядерної зброї. Ще у своїй промові від 8 березня 1983 р. Р. Рейган відзначав: «Ми домовляємося про реальні скорочення всесвітніх ядерних арсеналів та повне їх знищення. В той час як військова сила для Америки є важливою, я продовжую стверджувати, що боротьба, яка нині панує у світі, ніколи не вирішуватиметься бомбами, ракетами чи арміями» [6]. Проте, зрозуміло, що такі плани Р. Рейгана були розраховані на тривалу перспективу.

Створення СОІ давало можливість американському лідеру заявляти про непотрібність у майбутньому ядерної зброї, оскільки ця система, що матиме міжнародний характер, зробить її недієвою. На думку Р. Рейгана, «нова Стратегічна Оборонна Ініціатива мала моральний підтекст. Ми повинні шукати шляхи побудови більш стабільного миру. Наша мета – скоротити та остаточно ліквідувати ядерну зброю» [4]. За словами американського президента, радянський лідер К. У. Черненко з цього приводу заявляв, що це також є і радянською метою, а міністр закордонних справ СРСР А. А. Громико відзначав, що «ми не можемо продовжувати сидіти на двох горах зброї». На це він отримав відповідь президента: «давайте тоді почнемо

послаблення та остаточну ліквідацію цих гір» [4]. Проте Р. Рейган у своїй промові наголошував і на тому, що, «Ми ніколи не припинимо шукати мир. Але дійсність полягає в тому, що ми повинні його знайти через силу» [6].

Р. Рейган акцентував увагу на реальності здійснення програми СОІ. Він відзначав, що «прийняття рішення стосовно знищення ядерної зброї є лише проблемою часу. Радянський Союз нині починає відгукуватись на цей заклик, оскільки ми також знаємо, що у ядерній війні не буде переможців» [4].

Американський президент відзначав у своїй знаменитій промові про «імперію зла» 8 березня 1983 р., що США не шукають переваги, але і не дадуть досягти її СРСР. На думку Р. Рейгана, «доки вони [комуністи. – В. С.] проповідують всемогутність держави та її перевагу над особистістю, доки вони вірять у власну майбутню перевагу над усіма народами Землі, вони – центр зла у сучасному світі» [6].

Під час цих переговорів місіс Тетчер наголосила на тому, що необхідно прагнути досягнення військового балансу, що гарантує безпеку Великій Британії, а не переваги одних держав або блоків над іншими [4]. М. Тетчер також відзначала, що «уникнення конфлікту – наш громадянський обов'язок. Ми на Заході, включаючи Сполучені Штати, визнаємо, що лише це може бути реальною гарантією цілковитого військового балансу» між двома конкуруючими блоками – НАТО та Організацією Варшавського Договору (ОВД) [4].

За словами американського президента, він міг погодитися на рівновагу збройних сил за умови того, що американці змогли б зупинити глобальну експансію СРСР. На думку Р. Рейгана, стратегічний паритет з країнами НАТО мав зупинити військове нарощування арсеналів у Радянському Союзі. Цьому повинно було сприяти й налагодження ефективного контролю над процесом обмеження озброєнь. Хоча, на думку самого президента, контроль над ядерними озброєннями був фактично неможливим [6].

Присутній на переговорах у Кемп-Девіді Державний секретар США Дж. Шульц наголосив на відсутності балансу сил станом на 1984 р. між НАТО та ОВД, оскільки, на його думку, Радянський Союз мав набагато більше наступальних ядерних систем, що передбачалося Угодою про обмеження стратегічних озброєнь (ОСО-1) та Договором про обмеження систем протиракетної оборони (ПРО) від 26 травня 1972 р., ніж США, призначених для боротьби зі стратегічними балістичними ракетами [4; 11, с. 264–266]. Згідно Договору по ПРО, розгортання оборонної системи дозволялось навколо міст (столиць) та військових баз [4].

На думку Дж. Шульца, СРСР першим порушив міжнародні угоди по ПРО. Він відзначав, що Радянський Союз розгорнув систему ПРО навколо Москви, що було обумовлено угодою, та продовжує застосовувати значні ресурси для розвитку інших оборонних систем [4].

Наприклад, займається вдосконаленням радарів, що є порушенням угоди [11, с. 266].

Це викликало занепокоєння і М. Тетчер. Окрім цього, її побоювання викликало також те, що програма СОІ могла стимулювати Радянський Союз до посилення свого військового потенціалу, що, в свою чергу, могло зумовити нове коло гонки озброєнь між двома військово-політичними блоками. Однак держсекретар Дж. Шульц з цього приводу на згаданих вище Кемп-Девідських переговорах відзначав, що США, в свою чергу, не прагнуть ініціювати нове коло гонки озброєнь, а лише намагатимуться відновити порушений СРСР стратегічний баланс, що повинно бути і метою Великої Британії [4].

Радник президента Рейгана з питань Національної Оборони Роберт МакФарлейн відзначав, що «проблема США полягає у відновленні стратегічного балансу» [4]. Він наголошував на тому, що предметом занепокоєння американської Адміністрації є технологічний розвиток радянських наступальних систем. Поява нових технологій є свідченням ймовірності здійснення нової оборонної системи [4].

Для М. Тетчер важливим запитанням було наступне: «Чи можуть США створити надійний захист проти загрози ядерних, хімічних чи біологічних ракет?» [4]. Відповідаючи на питання британського прем'єр-міністра, Р. МакФарлейн зазначав, що «вони [американці. – В. С.] зацікавлені у посиленні такого нестійкого ядерного стримування. Рівень американського технологічного розвитку дозволяв розпочати спроби дослідження СОІ. Р. МакФарлейн відзначав необхідність кращого інформування британського уряду стосовно радянських стратегічних оборонних зусиль, до яких варто було зарахувати величезні успіхи у розвитку їх протилітакової та протиракетної зенітної системи SA-10 і системи аварійного порятунку у космосі SAX-12.

Р. МакФарлейн відзначав: «Ми готові домовлятися та дискутувати з Радянським Союзом стосовно стратегічних систем, але жоден з нас не чекатиме цілковитої реструктуризації наших ядерних сил» [4]. Він вкотре звернув увагу на те, що мета американського лідера полягає у посиленні стримування шляхом підтримки військового балансу [4].

Виходячи з цієї позиції, британський прем'єр наголосила на необхідності працювати на підтримку програми Стратегічної Оборонної Ініціативи. Саме Велика Британія першою з-поміж західних країн підтримала американську програму СОІ та офіційно залучилася до її практичної реалізації [1, с. 224]. М. Тетчер також вважала корисною для своєї країни можливість ознайомитися з американськими технічними оцінками стратегічних оборонних програм США та СРСР. Глава британського уряду усвідомлювала можливість неповної поінформованості стосовно усіх технічних аспектів даної програми, тому прагнула дослідити це питання якомога детальніше [4].

Президент Р. Рейган під час розмови з М. Тетчер зазначив, що подальша конкуренція у гонці стратегічних озброєнь завдасть

фінансових збитків СРСР, який на той час вже мав значні економічні проблеми. Тому радянське керівництво в найближчому майбутньому буде змушене відмовитись від спроби утримати свою стратегічну перевагу й СОІ, таким чином, відновить необхідний військовий баланс між двома блоками [9, с. 466–467].

Глава британського уряду під кінець зустрічі з президентом США Р. Рейганом зробила заяву, в якій закликала до зосередження подальшої уваги на чотирьох важливих питаннях: 1. Мета Сполучених Штатів Америки та всього Заходу полягала у підтримці ядерного балансу, а не досягненні переваги одних сил над іншими; 2. Розгортання СОІ мало стати предметом наступних переговорів; 3. Загальна мета – посилення стримування; 4. Переговори Схід-Захід матимуть за мету досягнення оборони шляхом зменшення наступальних систем із обох сторін. Варто відзначити, що Р. Рейган погодився із пропозиціями, висловленими М. Тетчер [4; 9, с. 468]. У свою чергу, М. Тетчер зазначила, «що є переконаною в тому, що дослідна програма СОІ рухається вперед» [9, с. 468].

Підводячи підсумки, варто відзначити, що проблема стратегічного протистояння між двома блоками – ОВД та НАТО, зокрема питання, пов'язані із ядерним озброєнням та СОІ, займали ключове місце в британсько-американських перемовинах у Кемп-Девіді 22 грудня 1984 р. Під час цих переговорів керівництву Великої Британії та США, враховуючи точку зору СРСР, вдалося узгодити питання стосовно підтримки Великою Британією американської програми Стратегічної Оборонної Ініціативи як засобу попередження війни у світі. Обидві держави прагнули досягнути максимального посилення ядерного стримування шляхом досягнення військового балансу між блоками НАТО та ОВД. Керівництво Радянського Союзу декларувало підтримку прагненням встановлення балансу сил згідно британсько-американської пропозиції. Однак були і розбіжності у поглядах керівництва країн. Вони мали прояв у не вирішенні конкретно питання повного знищення ядерної зброї, за що висловлювались Р. Рейган та Голова Комісії із закордонних справ Ради Союзу Верховної Ради СРСР М. Горбачов, спираючись на аргументи міністра закордонних справ СРСР А. Громико, чи лише обмеження її кількості, в чому переконувала М. Тетчер. Крім того, важливим недоліком даної зустрічі є відсутність підписаних документів, що засвідчували б важливість домовленостей, прийнятих на Кемп-Девідських перемовинах.

Сподіваємося, що дослідження наукової проблеми, висвітленої в цій статті, в подальшому спричинить значний інтерес для детального вивчення у наукових колах.

Список використаної літератури

1. **Воспоминания** о Мэгги: Портрет Маргарет Тэтчер / Сост.: Иэйн Дейл; [пер. с англ. М. Зарицкая]. – К. : Знання-Прес, 2003. – 349 с.

2. **Горбачев М. С.** Жизнь и реформы: в 2 кн. / М. С. Горбачев. – М. : «Новости», 1995– . – Кн. 1. – 600 с.
3. **Золина О. М.** Роль Маргарет Тэтчер в истории развития советско-британских отношений / О. М. Золина // Человек и общество: на рубеже тысячелетий: международный сборник научных трудов. – Воронеж : Воронежский государственный педагогический университет, 2001. – Вып. 5. – С. 117–120.
4. **Memorandum of conversation. Thatcher-Reagan meeting at Camp David 22 December 1984 (record of conversation)** [Electronic resource]. – December 28, 1984. – Washington // Margaret Thatcher foundation. Archive Reagan Library. – Access Mode: <http://www.margaretthatcher.org/document/109185>.
5. **Огден К. М.** Тэтчер. Женщина у власти / Крис Огден. – М. : «Новости», 1992. – 298 с.
6. **Речь Р. Рейгана 8-го марта 1983 г.** («Империя зла») [Электронный ресурс] // Вторая Холодная война. – Режим доступа: http://www.coldwar.ru/raegan/evil_empire.php.
7. **Conservative Party General Election Manifesto 1979** [Electronic resource]. – Access Mode: <http://www.conservative-party.net/manifestos/1979/1979conservative-manifesto.shtml>.
8. **Трухановский В. Г.** Английское ядерное оружие. Историко-политический аспект / В. Г. Трухановский. – М. : Международные отношения, 1985. – 177 с.
9. **Thatcher M.** The Downing Street Years / Margaret Thatcher. – L. : Harper Collins Publishers, 1993. – 914 p.
10. **Черевко О.** Пріоритети зовнішньої політики уряду Маргарет Тетчер (1979–1990) / О. Черевко // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий збірник наукових праць. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 325–333.
11. **World Armaments and Disarmament** / [ed. by Bhupendra Jasani] // Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) Yearbook, 1981. – L. : Taylor & Francis Ltd., 1981. – 518 p.

Садикова В. В. Британсько-радянська «ядерна проблема» на перемовинах у Кемп-Девіді 22 грудня 1984 року

Стаття присвячена «ядерній проблемі» у британсько-радянських відносинах початку 1980-х рр. Звертається увага на обговорення цієї проблематики на британсько-американських переговорах 22 грудня 1984 р. у замській резиденції президента США Кемп-Девіді між прем'єр-міністром Великої Британії М. Тетчер та американським президентом Р. Рейганом.

Проаналізовано найбільш дискусійні питання відносин між Великою Британією та СРСР: американська програма Стратегічної Оборонної Ініціативи (СОІ), зокрема її сприйняття у Вашингтоні, Лондоні та Москві; різні підходи Великої Британії, США та СРСР до проблеми скорочення та ліквідації арсеналів ядерної зброї; питання забезпечення військового балансу та стратегічного паритету між державами НАТО та Організації Варшавського Договору (ОВД).

У статті наголошується, що важливим недоліком Кемп-Девідських перемовин є відсутність підписаних документів, присвячених вирішенню «ядерної проблеми». Водночас ці перемовини дозволили узгодити

принципові підходи Великої Британії та США стосовно політики щодо СРСР.

Ключові слова: Кемп-Девід, «ядерна проблема», СОІ, британсько-американські переговори, британсько-радянські відносини.

Садыкова В. В. Британо-советская «ядерная проблема» на переговорах в Кэмп-Дэвиде 22 декабря 1984 года

Статья посвящена «ядерной проблеме» в британо-советских отношениях начала 1980-х гг. Обращается внимание на обсуждение этой проблематики на британо-американских переговорах 22 декабря 1984 г. в загородной резиденции президента США Кэмп-Дэвиде между премьер-министром Великобритании М. Тэтчер и американским президентом Р. Рейганом.

Проанализированы наиболее дискуссионные вопросы отношений между Великобританией и СССР: американская программа Стратегической Оборонной Инициативы (СОИ) и, в частности, ее восприятие в Вашингтоне, Лондоне и Москве; различные подходы Великобритании, США и СССР к проблеме сокращения и ликвидации арсеналов ядерного оружия; вопрос о достижении военного баланса и стратегического паритета между странами НАТО и Организации Варшавского Договора (ОВД).

В статье акцентируется внимание на том, что важным недостатком Кэмп-Дэвидских переговоров является отсутствие подписанных документов, посвященных разрешению «ядерной проблемы». В то же время данные переговоры позволили согласовать принципиальные подходы Великобритании и США к политике в отношении СССР.

Ключевые слова: Кэмп-Дэвид, «ядерная проблема», СОИ, британо-американские переговоры, британо-советские отношения.

Sadykova V. British-Soviet «Nuclear Problem» at Camp David's Negotiations on December 22, 1984

The article is devoted to the «nuclear problem» in the British-Soviet relations at the beginning of 1980's. The political cooperation between two countries had improved owing to personal meetings and negotiations between the leaders of the Great Britain and the USSR – Margaret Thatcher and Mikhail Gorbachev. The main attention is paid to the discussion of this problem at the British-American negotiations on December 22, 1984 in the out-of-town residence of the president of the USA at Camp David between M. Thatcher, the prime minister of the Great Britain, and Ronald Reagan, the American president.

The article contains the information about the most debatable questions of relations between the Great Britain and the USSR: the American program of Strategic Defense Initiative (SDI) including its perception in Washington, London and Moscow; different approaches of the Great Britain, the USA and

the USSR to the problem of reduction and elimination of nuclear weapons arsenals; the problem of military balance and strategic parity between the countries of NATO and Organization of Warsaw Pact (OWT). During their negotiations the leaders touched upon the problems of the British, Soviet and American foreign policy and intensification of their positions on the international area.

The article notes, that a major drawback of Camp David's negotiations is the lack of signed documents devoted to solving the «nuclear problem». However, these negotiations have enabled to harmonize the approaches of the Great Britain and the USA on policy towards the Soviet Union.

Key words: Camp David, «Nuclear Problem», SDI, British-American negotiations, British-Soviet relations.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2013 р.

Прийнято до друку 23.04.2013 р.

Рецензент – д. іст. н., проф. Машевський О. П.